

Importància i funció social del professorat

(Aportació del Consell Escolar de Catalunya)

La nostra societat és en transició permanent, fet que la sotmet a tensions i crisis. Els canvis de les formes de treball, com en altres moments històrics, han transformat –quan no capgirat– les estructures socials existents i les institucions fonamentals de culturització i socialització, com ara la família i l'escola. El contacte de cultures fruit de l'arribada de la immigració, la preservació de l'estat del benestar i la tendència cap a una societat del coneixement afegeixen complexitat al fet educatiu.

L'escola ha anat quedant com l'únic agent formal de socialització, però el sistema educatiu no pot resoldre tots els reptes que avui se li plantegen. Les famílies i l'entorn social han de fer-se coresponsables de l'educació i han de descarregar l'escola de la responsabilitat única en l'educació de la ciutadania.

Ser mestre en aquest context de canvis és ara per ara ben difícil. I, més que mai, la tasca del professorat, tant el docent com el de suport a la docència, és d'allò més important per a la construcció de la societat, i per això, també, esdevé engrescadora i plena de sentit. Així, doncs, es considera que el professorat constitueix un dels pilars fonamentals per encarar les transformacions a què la societat està sotmesa.

El sistema educatiu ha de ser una eina de socialització i coneixement, basada en l'humanisme, la democràcia i la responsabilitat; per això cal prioritzar una política de professorat com a element de qualitat educativa, proporcionar al professorat les millors condicions personals i professionals, revisar la formació inicial i permanent i potenciar la valoració social del professorat.

1. El factor humà com a element de qualitat educativa. Les condicions professionals del professorat

La qualitat educativa és una qüestió estretament lligada a la qualitat personal dels docents. Un professor o professora que tingui un missatge a oferir, que estimi la cultura, que tingui i practiqui uns valors i que vulgui transmetre'ls, que sigui una persona que té el poder de motivar i amb desig de servir a la comunitat, que sigui capaç d'aconseguir que els alumnes entenguin millor el món que els envolta, que es plantegi la seva pròpia evolució personal, farà una educació i un ensenyament de qualitat.

El professorat és, doncs, una peça clau per millorar la institució social i educativa que és l'escola. La tasca del professorat té dues funcions clares: educar i instruir. Però a l'hora de programar, de distribuir el temps escolar o d'avaluar massa vegades, únicament és té en compte la segona funció, l'aprenentatge de determinats coneixements. Tanmateix, la majoria de les demandes socials que sorgeixen en els centres escolars es relacionen també amb el vessant educatiu.

Cal aprofundir en un procés de debat entre tots els sectors implicats per establir l'extensió i els límits de la tasca del professorat. Les demandes socials que actualment es fan al professorat i a l'escola són nombroses i, de vegades, contradictòries. És urgent disposar d'un nou estatut del professorat per determinar d'una manera clara les seves funcions.

S'han de cercar sortides a la pròpia carrera professional tot estimulant aquells que porten a terme i compleixen més bé la seva tasca. S'ha de tendir a donar la suficient unitat i plasticitat al conjunt de professionals perquè sigui possible el transvasament de docents entre les diferents etapes. En la promoció professional s'ha de valorar, a més dels coneixements, la participació i el treball en equip i l'esforç personal que el lloc de treball demana.

La rigidesa de l'actual sistema funcionarial dificulta la creació i cohesió dels equips docents i, alhora, contribueix a una certa manca de perspectives de promoció professional. La seva flexibilització hauria de possibilitar la recerca, la impartició de cursos de formació a professorat novell, la col·laboració i les tasques compartides amb els serveis educatius de suport a l'escola, entre altres alternatives.

Cal que en l'organització de les institucions escolars els canals de participació existents permetin que el professorat senti el centre com a seu i pugui implicar-se amb il·lusió en el seu funcionament, així com fer que els equips directius esdevinguin més estables i compromesos. Concretament, respecte al professorat de l'ensenyament privat concertat, cal avançar en el sentit de donar més contingut als mecanismes de participació que preveuen la legislació laboral i l'educativa.

Tenim un col·lectiu de docents d'una estimable qualitat, malgrat que la complexitat de la feina docent en una societat en transformació com la nostra està fent aparèixer signes de manca de correspondència entre l'exigència i el prestigi social, tant en el vessant de reconeixement professional com en l'econòmic. La qualitat del conjunt del professorat és un capital humà, social i polític que no es pot perdre, com ha passat en alguns estats de la Unió Europea. El futur social i econòmic de la nostra societat requereix fer atractiva la professió docent per poder elegir entre professionals de qualitat. Aquesta qüestió és més sensible en aquelles comunitats, com la nostra, on la llengua i la cultura necessiten mesures de discriminació positiva.

L'establiment de mesures negociades entre els agents socials es considera el camí adient per decidir accions positives i per poder donar resposta a les problemàtiques que s'observen en l'exercici de la professió; accions que han d'abraçar des de la salut laboral i el seu control fins a la formació inicial i permanent del professorat, amb l'objectiu de preservar el capital humà i de protegir la qualitat de l'educació.

2. La formació inicial i permanent del professorat

La qualitat humana i professional del professorat s'ha de sustentar en una formació inicial d'alta qualitat, que ha d'establir les bases per a la introducció d'una cultura professional que considera imprescindible l'actualització dels coneixements i de les actituds per poder donar resposta a les noves oportunitats que la societat de la informació i del coneixement ens ofereix i aprofitar-les.

Els procediments i actituds que requereixen en l'actualitat l'educació i la docència no poden continuar essent ignorats en la formació del professorat si volem que aquest abordi amb èxit la realitat escolar sorgida en aquests darrers anys.

La formació de tot el professorat ha de comportar, com a primera fita, el desenvolupament personal, racional i emocional alhora, i el conreu de valors i actituds dels futurs educadors. La majoria de les situacions i problemàtiques que ha d'encarar el professorat es refereixen a aquests aspectes, i els futurs professors no reben preparació personal en aquest sentit. Cal, així mateix, una formació específica referent als valors i els objectius de l'educació en una societat democràtica i plural.

Així, doncs, la formació inicial és un element molt determinant de la qualitat educativa. Algunes de les situacions actuals respecte a la identitat, la imatge social o la manca de motivació del professorat tenen aquí les seves arrels. Tot i la complexitat administrativa, cal abordar una reforma dels plans de formació inicial que necessàriament ha de ser contrastada amb l'Administració –a nivell tant estatal com autonòmic i local–, els col·lectius de professionals en exercici i els altres agents educatius.

Pel que fa concretament als estudis de magisteri, cal ampliar-ne la formació i establir-la al nivell de llicenciatura. Ara bé, és del tot imprescindible reorientar els currículums formatius en el sentit de donar la importància deguda als aspectes personals, pedagògics professionalitzadors i tècnics, juntament amb els continguts de matèries, perquè, altrament, aquesta ampliació podria no respondre als nous reptes socials. El pràcticum és l'eix fonamental de tots els aprenentatges que es fan. La universitat ha de replantejar-se la formació del magisteri sota aquesta òptica.

Cal tenir una cura especial amb la formació del professorat de secundària, ja que l'ampliació i la universalització de l'escolaritat obligatòria comporten l'adquisició d'una nova cultura professional que demana noves actituds. Les facultats universitàries han d'assumir la seva responsabilitat en aquesta nova formació inicial. El professorat que té encomanada la delicada tasca d'atendre l'adolescència i la joventut no pot rebre una formació professional reduïda a un curset més o menys llarg. La situació social que vivim no permet aquesta manca de realisme. Els cursos d'aptitud pedagògica (CAP) són generalment ineficaços, i els actuals cursos de qualificació pedagògica (CQP) han de mantenir la incidència sobre la formació personal i l'imprescindible aprenentatge pràctic de les didàctiques específiques per garantir la qualitat suficient.

Tant en el cas del professorat de secundària com en el de primària, la formació en les didàctiques específiques ha de ser portada a terme per reconeguts i experimentats professionals en exercici en els centres docents. Així, doncs, cal arbitrar les mesures administratives necessàries per tal que es produeixi aquesta transferència tècnica i professional entre l'ensenyament no universitari i l'universitari.

Els sistemes de selecció del professorat públic i privat han de prioritzar les aptituds pedagògiques i professionals sobre els continguts acadèmics. Aquesta qüestió és de suma importància tant per a la qualitat del sistema educatiu com per incidir en la dinàmica i el plantejament positius de la formació inicial.

La formació permanent, essencial en una societat com la nostra, ha de ser repensada per encarar els reptes socials actuals. L'atenció educativa del cent per cent de la població en edat escolar significa un avanç històric en el camp de la democràcia i la igualtat de la ciutadania i, tanmateix, reclama un continuat suport formatiu, tècnic i de mitjans per al professorat. En aquest sentit, també es vol deixar constància de la necessitat de formació permanent específica que té el professorat que s'encarrega de la formació de les persones adultes.

En aquesta formació permanent, hi insistim, la transferència d'experiències és important i cal instrumentar mesures administratives per facilitar-la. Cal assegurar –especialment a l'escola pública– l'estabilitat dels equips de professorat, com també que la incorporació de nous docents sigui presidida per la coherència amb el projecte educatiu de centre i l'afinitat amb la resta de l'equip, el centre i l'entorn. Els mateixos centres educatius poden ser un fogar de formació permanent si afavorim una autonomia perquè treballin i busquin solucions, al mateix temps que n'avaluem els resultats, ja que la formació pràctica s'ha de fer de mica en mica, sense presses, i reflexionant. De vegades l'actual excés de burocratització impedeix guanyar temps i espais de reflexió i intercanvi d'experiències entre els docents en cada centre.

També cal potenciar la formació del professorat en l'àmbit de la recerca i la innovació educatives i fomentar, a través de grups i línies de treball, la col·laboració amb les universitats per portar a terme recerques educatives compartides.

3. La millora de la valoració social del professorat

Com ja s'ha esmentat, en aquests darrers quinze anys s'ha produït un procés de desvaloració social del professorat coincidint amb l'extensió d'un sentiment de desencís i desorientació entre alguns sectors docents. Caldria preguntar-se què ha comportat aquest canvi tan notable de la imatge social de l'ensenyament i del professorat, atès que en la majoria dels països europeus occidentals també s'han desenvolupat situacions similars. A l'occident europeu els canvis de les formes de treball del neoliberalisme, les dificultats de la família per complir amb l'atenció educativa dels seus membres, el pas a un sistema educatiu de socialització divergent, l'increment de les demandes socials a l'escola... són alguns dels múltiples factors d'aquesta situació.

L'eficàcia del sistema educatiu d'un país requereix una percepció positiva dels seus docents i educadors. Cal, en aquest sentit, prendre mesures de sensibilització social vers el valor i la transcendència de la tasca del professorat i de les múltiples accions de qualitat que es porten a terme arreu del país. Ha d'existir una política eficaç de suport al professorat.

Ja s'ha apuntat que la dignificació salarial és un factor primordial i molt eficaç de la percepció positiva del professorat, tant a nivell social com subjectiu.

Volem fer una crida a la col·laboració entre les administracions i la societat civil per relançar propostes il·lusionades i creatives de millora del sistema educatiu que siguin una manera positiva de fomentar l'autoestima del professorat.

Barcelona, 3 d'abril de 2002